

Ružica Seder

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet

USLOVNO-KONCESIVNE REČENICE U FRANCUSKOM I ITALIJANSKOM JEZIKU I NJHOVI EKVIVALENTI U SRPSKOM¹

Sažetak: U rečenicama opštekoncesivnog modela, koncesivnost se u nekim slučajevima „prepliće“ sa drugim semantičkim vrednostima (hipoteza, alternativnost, način vršenja glagolske radnje). Takve koncesivne rečenice uvode specifični veznici i veznički izrazi, nastali kao kombinacija koncesivne semantike i one koja joj se pridodaje. U ovom radu bavićemo se slučajevima preplitanja koncesivnosti i pretpostavke, i njihovom realizacijom u francuskom, italijanskom i srpskom jeziku. Očekujemo da će stepen formalnog poklapanja između dva romanska jezika biti visok, dok će srpski kao slovenski jezik pokazati izvesna odstupanja u strukturisanju iskaza sa naznačenim značenjem.

Cljučne reči: koncesivnost, pretpostavka, uslov, francuski, italijanski

1. Opšte napomene o uslovno-koncesivnim rečenicama

Razmatrajući kategoriju koncesivnosti (dopusnosti), mnogi autori zapazili su da se ona veoma često realizuje udružena sa nekom drugom semantičkom nijansom. Za ovaj rad relevantno je iscrpno razmatranje Iva Pranjковиća (Pranjковиć 2001), koji smatra da se može govoriti o dva tipa dopusnosti:

1. o „dopusnosti zasnovanoj na „razbijanju” uzroka (*Iako je bio uporan, nije uspio*)” u kojoj nema nikakve „upitanosti, hipotetičnosti, i/ili uvjetovanosti: on je stvarno bio uporan kao i u uzročnoj rečenici (*Budući da je bio uporan, uspio je*)“². Autor ih naziva *uzročno – dopusnim rečenicama*, nastalim udruživanjem suprotnosti i uzročnosti. Uvedene su pre svega veznicima *iako, mada, premda*, ali i izrazima: *unatoč/uprkos tome što, baz obzira na to što, (n)i pored toga što*².
2. o „dopusnosti zasnovanoj na razbijanju uvjeta (*Ako je i uporan, neće uspeti; Ni kad bi bio uporan, ne bi uspio; Da je i bio uporan, ne bi uspio*)“ (Pranjko-

¹ Ovaj rad je nastao u okviru projekta Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije : *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* (Br. 178002)

² Miloš Kovačević kritikuje ovakvu „kongruenciju“ intenzifikatora *i* u izrazu *i pored toga što*, jer je on nastao od predloškog izraza *i pored*, a ne postoji predložki izraz *ni pored*. Detaljnije o ovome u članku: Kovačević 2008 : 71, fusnota 5.

vić 2001 :49). Autor ih naziva *uslovno - dopusnim*³ *rečenicama*, a taj termin ćemo i mi koristiti u ovom radu.

Koncesivnost u ovom drugom tipu koncesivnih rečenica, prema Pranjkoviću, paralelna je sa pogodbenim (uslovnim) odnosom (tako da ih on deli na realnodopusne, potencijanodopusne i irealnodopusne rečenice).

2. Subjunktori uslovno-dopusnih rečenica

Rečenice sa uslovno-koncesivnom semantikom imaju karakteristične subjunktore u sva tri jezika koji su predmet ovog rada.⁴

Prema literaturi, u francuskom jeziku u izražavanju ove semantičke nijanse najfrekventniji je veznik *même si*.⁵ Osim ovog veznika, navode se i veznici: *quand*⁶, *alors même que*, kao i veznik *quand bien même* uz glagol u kondicionalu, sa identičnom vrednošću kao veznik *même si* (Mauger 1968; Grevisse 1969; Béchade : 1993; Dubois-Lagane 1993).

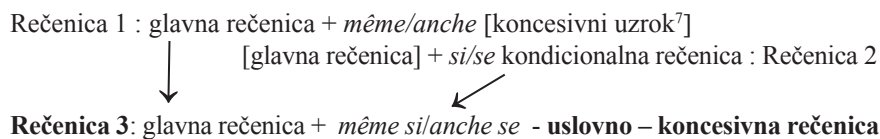
U italijanskom jeziku rečenice sa ovakvom vrednošću uvode veznici *anche se*, *pure*, *quand'anche*, upotrebljeni uz konjunktiv, a Frančesko Bjanko pridružuje im i sledeće veznike: *se anche*, *se pure*, *seppure*, *pure se*, *anche quando*. (Bianco : 2010 : 256)

Ekvivalentne veznike u srpskom jeziku izdvojićemo nakon analize primera iz korpusa.

3. Glagolski način u uslovno – koncesivnim rečenicama uvedenim veznicima *même si* i *anche se*

Iako je dominantni glagolski način koncesivnih rečenica u francuskom jeziku subjunktiv, a u italijanskom konjunktiv, posle najfrekventnijih veznika uslovno – koncesivnih rečenica (fr. *même si* i it. *anche se*) dolazi do izvesnih odstupanja.

Smatramo da je to posledica samog procesa nastajanja uslovno-koncesivne rečenice, koji možemo predstaviti pomoću sledeće sheme:

3 U originalnom tekstu stoji *uvjetnodopusne* rečenice. Mi ćemo u daljem tekstu koristiti termin *uslovno - dopusne*.

4 Pri analizi građe polazićemo uvek od francuskog jezika, a drugi korak će predstavljati sagledavanje stanja u italijanskom jeziku. Potom ćemo rezultate dobijene sagledavanjem građe ova dva romanska jezika porediti sa srpskim jezikom.

5 Grevis (Grevisse : 1969) navodi i varijantu *si même*.

6 Može navodi primer: *Quand (même) ils seraient cent, je les attends de pied ferme* [Čak i ako ih ima stotina, odlučno ću im se suprotstaviti.] (Mauger 1968 : 339)

7 Reč je o okolnosti koja bi mogla da spreči realizaciju radnje glavne rečenice, ali je ne sprečava.

Rečenica 1: Il sortirait sans parapluie *même* [sous la pluie].

Rečenica 2: Il sortirait sans parapluie s'il pleuvait.

Rečenica 3: Il sortirait sans parapluie *même s'il pleuvait*.

Rečenica 1: Uscirebbe senza ombrello *anche* [sotto la pioggia].

Rečenica 2: Uscirebbe senza ombrello se piovesse.

Rečenica 3 : Uscirebbe senza ombrello *anche se piovesse*.

Rečenica 1: Izašao bi bez kišobrana (čak) *i* [po kiši].

Rečenica 2: Izašao bi bez kišobrana ako pada kiša.

Rečenica 3: Izašao bi bez kišobrana (*čak*) *i ako pada kiša*.

S obzirom na ovakvu strukturu uslovno-koncesivne rečenice, očekivali bismo da ona preuzima načinsku orijentaciju oblika kondicionalnih rečenica francuskog i italijanskog jezika.⁸ U francuskom jeziku se posle veznika *si* koristi indikativ, a u italijanskom posle veznika *se* konjunktiv (za potencijalne i irealne kondicionalne rečenice).

U skladu sa tim, u francuskom jeziku i rečenice uvedene veznikom *même si* uvek imaju glagol u indikativu. Međutim, u italijanskom rečenice uvedene veznikom *anche se* (kod kojih bismo dakle očekivali glagol u konjunktivu) veoma često imaju glagol u indikativu.

Luka Seriani (Seriani 1988) navodi da se jedino posle ovog koncesivnog veznika (i veznika *con tutto che*) može naći i indikativ, pa čak i češće nego konjunktiv. U nekim izvorima (Barbieri 1946; Patota 2003) uz veznik *anche se* pominje se isključivo mogućnost upotrebe indikativa.

U *Velikoj referentnoj italijanskoj gramatici* (Renzi et al. 2001 : 792-793) predstavljena je sledeća shema⁹:

1. **Anche se studio di più**, non imparerò niente. [Čak i ako budem više učio, ništa neću naučiti]

2. **Anche se studiassi di più**, non imparerei niente. [Čak i kada bih više učio, ništa ne bih naučio]

3. **Anche se avessi studiato di più**, non avrei imparato niente.¹⁰ [Čak i da sam više učio, ništa ne bih naučio]

Indikativ bi dakle bio dozvoljen samo ukoliko se koncesivnost odnosi na radnju smeštenu u sadašnjost ili budućnost, kao u primeru (1). Međutim, autori navode da su primeri tipa (2) i (3) karakteristika isključivo književnog stila.

⁸ Upravo je to slučaj u oba jezika nakon veznika *comme si/come se*, koji u potpunosti preuzima načinsko-vremensku orijentaciju glagolskih oblika kondicionalnih rečenica francuskog i italijanskog jezika (O ovome više u članku: Vlahović – Seder 2013)

⁹ Reč je o sintaksi karakterističnoj za savremeni italijanski jezički standard (koji ima svoju kolokvijalnu varijantu). U onome što predstavlja jezički substandard, svakako dolazi do odstupanja od ovih pravila.

¹⁰ Moguća je upotreba i drugih vremena u glavnoj rečenici, ali u zavisnoj se uvek nalazi konjunktiv.

4. Analiza korpusa¹¹

Sledeće primere razmatraćemo u svetlu iznetih teorijskih razmatranja:

1. Pour ces gens-là, il n'y a que le papier qui compte, dit Isabelle.
- **Même s'il n'ya rien d'écrit dessus ?**
- **Même si ce sont des bêtises.** (Pennac fr. : 252)
- 1a. Per quella gente, solo la carta conta, disse Isabelle.
- **Anche se non c'è scritto niente?**
- **Anche se sono stupidaggini.** (Pennac it. : 185)
- 1b. „Za takve ljude bitan je smo papir“, rekla je Izabela.
„**Čak i ako** je prazan?
„**Čak i ako** je pun gluposti.“ (Penak : 211)
2. **Et même si elle ne lui avait pas écrit la première, si elle répondait seulement**, cela suffisait pour qu'il ne pût plus rester sans la voir. (MP : 355)
- 2a. E, **anche se lei non aveva scritto per prima, anche se lei aveva semplicemente risposto**, acconsentendo, **alla sua domanda** di una breve separazione, questo bastava perchè lui non potesse stare senza vederla. (MP it.2 : 83)
- 2b. **Čak i kad mu ne bi ona prva pisala, već ako bi mu samo odgovorila**, to je bilo dovoljno da on ne može više izdržati da je ne vidi. (MPŽ : 120)
3. «C'est bon, c'est bon; en tous cas, **même si je me trompe**, ce n'est pas un crime, je pense» (MP : 306)
- 3a. « D'accordo, d'accordo ; in ogni caso, **anche se mi sbaglio**, spero che non sia un delitto »,... (MP it.2 : 83)¹²
- 3b. « Dobro, dobro ; u svakom slučaju **čak i ako se varam**, nije to nikakav zločin, mislim. » (MPŽ : 78)

U sledećem primeru, u francuskom jeziku, nalazi se manje frekventan veznik *si même*:

4. Mais, parfois, dans un coin de cette vie que Swann voyait toute vide, **si même son esprit lui disait qu'elle ne l'était pas**,... (MP : 282)
- 4a. Ma, a volte, in qualche cantuccio de quell'esistenza che Swann vedeva tutta vuota, **anche se la sua mente gli diceva che non poteva esserlo**,... (MP it.2 : 59)
- 4b. Ali ponekad, u jednom uglu toga života koji je za Svanove oči bio sasvim prazan [...] – **iako mu je razum govorio da on nije takav** - ... (MPŽ : 57)

U primeru (5) zavisna koncesivna rečenica je izdvojena (parcelacija koncesivne klauze), i u francuskom i u italijanskom jeziku. U srpskom jeziku koncesivna rečenica uvedena je složenim veznikom *bez obzira na to što*.

¹¹ Korpus je sačinjen od deset francuskih romana i njihovih objavljenih prevoda na italijanski i srpski jezik.

¹² U drugom italijanskom prevodu koristi se veznik *se anche*, koga pominje samo Franežsko Bjanko (Bianco 2010): «Sta bene, sta bene; comunque, **se anche** mi sbaglio, non sarà poi un delitto, spero»... (MP it.: 101)

5. Oui, une belle journée pour la veuve Dolgorouki. **Même si le quart de sa pension** trimestrielle, touchée le matin même, **s'était envolé d'un coup d'éventail**. (Pennac 2 fr. : 91)
- 5a. Sì, una bella giornata per la vedova Dolgorouli. **Anche se un quarto della pensione trimestrale**, riscossa quella mattina, **se ne era volata via con colpo di ventaglio**. (Pennac 2 it. : 72)
- 5b. Da, kakav divan dan za udovicu Dolgoruku. **Bez obzira na to što je četvrtina njene tromesečne penzije**, koju je tog jutra primila, **odlepršala jednim zamahom lepeze**. (Penak 2 : 92)

Samo u primeru (6) uslovno-koncesivna rečenica uvedena veznikom *anche se* ima glagol u konjunktivu:

6. Même avant d'y voir Odette, **même s'il ne réussissait pas à l'y voir**, quel bonheur il aurait à mettre le pied sur cette terre où (...), il sentirait palpiter partout la possibilité de sa brusque apparition: (MP : 342)
- 6a. Anche prima di vedere Odette, **anche se non fosse riuscito a vederla**, che felicità avrebbe provato a posare il piede su quella terra in cui, (...), avrebbe sentito ovunque palpitare la possibilità di una sua improvvisa apparizione : (MP it.2 : 117)
- 6b. Već i pre nego što bi video Odetu, **čak i ako i ne bi uspeo da je vidi**, kako bi bio srećan da stupa nogom po tome tlu, gde bi, (...), osećao kako svuda treperi mogućnost njene iznenadne pojave : (MPŽ : 109)

Na osnovu iznetih zapažanja pojedinih autora a i na osnovu analize prethodnih primera, možemo zaključiti da je posle veznika *anche se* dominantna upotreba indikativa. Konjunktiv se javlja kao obeležje učenog stila, ili u slučajevima izražene hipotetičnosti radnje ili stanja.

U sledećem primeru italijanska rečenica zahteva dodatna razmatranja:

7. Mais, **même s'il avait pensé** que c'était vrai, peut-être n'eût-il pas souffert de découvrir à l'amour d'Odette pour lui cet état plus durable que l'agrément ou les qualités qu'elle pouvait lui trouver: l'intérêt, l'intérêt qui empêcherait de venir jamais le jour où elle aurait pu être tentée de cesser de le voir. (MP : 312)
- 7a. Ma, **anche pensando** che potesse essere vero, forse non avrebbe sofferto nello scoprire, nell'amore di Odette per lui, qualcosa di più duraturo del fascino e delle qualità che lei poteva trovargli : l'interesse, l'interesse che avrebbe sempre impedito l'avvento del giorno in cui lei potesse essere tentata di smettere di vederlo. (MP it.2 : 88)

Konstrukciju *anche + gerundio* jeste implicitna konstrukcija sa koncesivnom vrednošću (Bianco 2010 : 257). Smatramo da u ovom italijanskom prevodu, gerundijum možemo smatrati ekvivalentom kondicionalnoj rečenici uvedenoj veznikom *se*. Naime, u uslovnim rečenicama gerundijum često zamenjuje protazu, kao recimo u primeru: *Potendo (=Se potrò), ti aiuterò. Ako budem mogao, pomoći ću ti.*¹³

¹³ Primer preuzet iz: (Terić 2005 : 104)

Dakle, *anche* + *gerundio* je varijanta za uslovno-dopusne rečenice, čiji je eksplisiciti ekvivalent rečenica uvedena veznikom *anche se*, tako da u ovom primeru možemo prepoznati sledeću konstrukciju: *Ma, anche se avesse pensato /pensava che potesse essere vero, ...*

Ovu pretpostavku potvrđuje i srpski prevod:

- 7b. Ali, **da je čak i pomislio** da je to istina, možda ga ne bi bolelo da u Odetinoj ljubavi prema njemu otkrije to trajnije stanje nego što su prijetnost ili vrline koje je ona mogla u njemu videti : korist, korist, koja bi onemogućila da ikada nastupi dan kada bi ona, možda, došla u iskušenje da prestane da se viđa s njim. (MPŽ : 83)

Primeri su pokazali da se u srpskom jeziku se kao ekvivalent veznicima *même si* i *anche se* najčešće javljaju veznički sklopovi *i ako*, *i kad(a)*, *i da*, s tim što u svim slučajevima partikula *i* može da bude i postponirana: *da ...i/ kad ...i*.

Njihovu koncesivnu semantiku najčešće potkrepljuju partikule *čak* i *sve*, koje imaju pleonastičku ulogu: **Čak i da je tako**, neophodno je da se – i tako umanjena – održava. **Sve i da hoću**, nemam šta da mu zamerim. (Kovačević 2008 :79)

U navedenim primerima, uz pomenute veznike dosledno se javlja partikula *čak*.

Pre iznošenja detaljnijih razmatranja o ovim veznicima, navešćemo principe njihove upotrebe, pomoću sledeće tabele:¹⁴

REALAN USLOV	POTENCIJALNI (EVENTUALNO OSTVARLJIV) USLOV	IREALNI USLOV
<i>ako...i /i ako</i>	<i>ako...i/i ako</i> (+futer egzakti) <i>ako...i (i ako) /kad...i (i kad)</i> (+potencijal)	<i>da...i /i da</i>
<i>Ako sutra i pada kiša, ići ćemo na izlet.</i>	<i>Ako sutra i bude padala kiša, ići ćemo na izlet.</i> <i>Ako/Kad bi sutra i padala kiša, išli bismo na izlet.</i>	<i>Da je juče i padala kiša, išli bismo na izlet.</i>

Dakle, za razliku francuskog i italijanskog jezika, upotreba veznika u srpskom jeziku zavisi od „vrste“ uslova koji se iznosi u zavisnoj klauzi, odnosno mogućnosti njegovog ostvarenja.

U skladu sa tim, autori razlikuju i nekoliko vrsta uslovno-koncesivnih rečenica, a mi ćemo predstaviti klasifikaciju Ksenije Milošević (Milošević : 1986 : 36):

¹⁴ Ovu tabelu napravili smo prevashodno na osnovu zapažanja iz *Gramatike srpskog jezika za strance* (Mrazović – Vukadinović 2009). Pored termina *eventualno ostvarljiv uslov* dodali smo i termin *potencijalni uslov*. Takođe smo dodali i varijante veznika u kojima je partikula *i* anteporirana (*i ako*, *i kad bi*, *i da*).

1. realne: *Ako sutra i pada kiša, ići ćemo na izlet.*¹⁵
2. eventualne: *Ako sutra i bude padala kiša, ići ćemo na izlet.*
3. potencijalne: *Ako/Kad bi sutra i padala kiša, išli bismo na izlet.*
4. irealne: *Da je juče i padala kiša, išli bismo na izlet.*

Iako su mnogi autori zapazili koncesivnu semantiku rečenica uvedenih ovim veznicima, uprkos njihovoj srodnosti sa kondicionalnim¹⁶, ovakvim zavisnim rečenicama posebno su se bavile Ksenija Milošević i Dušanka Zvekić-Dušanović.

K. Milošević (Milošević 1986) ističe da pored *koncesivnih veznika* i *koncesivnih partikula*, „koncesivnu funkciju vrši i *veznički kompleks* koji je nastao razlaganjem veznika *iako* na njegove komponente „kondicionalni veznik *ako* i partikulu za isticanje *i*” (Milošević 1986 : 38). Pri tome je partikula mobilna, to jest moguće je da se nađe ispred veznika, u postpoziciji u odnosu na njega, kao i u *distantnom* položaju. K. Milošević takođe navodi da se u ovakve iskaze može uključiti i partikula *čak*. Vezano za značaj ovih partikula za postizanje koncesivnog značenja, kod Nade Graovac nalazimo sledeću konstataciju : „U srpskom jeziku samostalna upotreba veznika *kad(a)* za izražavanje koncesivnosti najčešće nije dovoljna. Obično se za to značenje upotrebljava *i kad(a)/kad(a)* i ili *čak i kad(a)*. Nosioi koncesivnog značenja u tim strukturama su upravo reči *i, čak, (...)*.”¹⁷ Dušanka Zvekić-Dušanović (Zvekić-Dušanović 2007) najpre iznosi zapažanje da rečenice uvedene ovakvim veznicima nisu dovoljno opisane u domaćoj literaturi, kao i da nisu dovoljno precizno odvojene od kondicionalnih. Ona polazi od analize definicija koncesivnih rečenica u najčešće korišćenim gramatikama srpskog jezika, a zatim prelazi na semantičku analizu primera rečenica uvedenih ovakvim veznicima, i na kraju dolazi do zaključka da je, uprkos njihovoj sličnosti sa drugim tipovima zavisnih rečenica, ovde reč o *koncesivnim* rečenicama.

Ukoliko u svetlu prethodnih razmatranja sagledamo semantiku veznika *même si* – tačnije – ukoliko ga razložimo na njegove sastavne delove adverb *même* [čak] i veznik *si* [ako], postaje jasno da u ovom domenu imamo potpunu ekvivalenciju između francuskog i srpskog jezika. Isto se može reći i za italijanski veznik *anche se*, nastao kao spoj veznika *anche* [takođe, čak] i veznika *se* [ako].

¹⁵ U ovom primeru realnost je izražena zahvaljujući vremenskoj odrednici *sutra*, a ne upotrebi imperfektivnog prezenta (*pada*). Naime, realnost se u uslovno - dopusnim rečenicama najeksplicitnije izražava oblicima futura I, npr. *Ako će sutra i padati kiša, ići ćemo na izlet* (iako se takvi slučajevi retko sreću). O ovome više u članku: Vojvodić 2015 : 141-146.

¹⁶ Ono što predstavlja „bitan formalni diferencijalni faktor koji odvaja koncesivnu klauzu od njenih kondicionalnih ekvivalenata jeste upravo negiranost superordinirane ili subordinirane predikacije. Naime, koncesivnoj klauzi s negiranjem predikacijom u načelu odgovara kondicionalna klauza s afirmativnom predikacijom i obrnuto, kao što, s druge strane, negiranoj superordiniranoj predikaciji determinisanoj koncesivnom klauzom po pravilu odgovara afirmativna superordinirana predikacija determinisana kondicionalnom klauzom i obrnuto.” (Pavlović 2007 : 286). Autor ipak napominje da, pošto i kondicionalna i koncesivna predikacija mogu biti negirane, nije sama odrična rečica indikator niti koncesivnosti niti kondicionalnosti, nego je to kontekst.

¹⁷ Irena Grickat (Grickat 1953 : 217-218) uspešno dokazuje da i sam naporedni sastavni veznik *i* može da poprimi koncesivno značenje, u rečenicama tipa: *I najniže životinjske vrste imaju osećaj dodira.* (*i=čak i*), *Volim čuti i da mi boluje neg' da s drugom dragom ašikuje.* (*i = čak i-makar*). Autor precizira da do izmene značenja ovog veznika dolazi u onim složenim rečenicama gde u međurečeničnoj vezi postoji i sastavno i isticajno značenje (Sve one raznovrsne, visoko razvijene srednje razvijene i najniže životinjske vrste imaju osećaj dodira.) Jednom stečeno značenje isticanja vezniku *i* ostaje kao nešto što on prenosi i u drugim rečenicama.

U analiziranim primerima iz korpusa, u srpskom jeziku javili su se svi tipovi uslovno-koncesivnih rečenica (realne, eventualne, potencijalne i irealne). One su uvedene vezničkim sklopovima *i ako*, *i kad*, *da...i*. Osim ovih veznika, u literaturi se navode i veznici: *da i*, *ako... i*, *i da*, a Stevanović navodi i veznike *pa da*, *pa opet*, *koliko/koliko da*¹⁸, kao i samostalno upotrebljene veznike *ako* i *da* (Stevanović 1974 : 914) . Jedino u primeru (4b) u srpskoj rečenici nalazimo veznik *iako*, koja bi (prema ranije navedenim razmatranjima I. Pranjkovića) predstavljala uzročno - dopusnu klauzu.

Razmatrajući subjunktore u francuskom i srpskom, Nada Graovac zaključuje sledeće: „Kao i kod iskazivanja čisto pogodbenog značenja i ovde se između ova dva jezika ostvaruje delimična ekvivalencija, s obzirom na to da se francuski veznički izraz upotrebljava za čitavo semantičko polje sjedinjenog uslova sa koncesijom, dok je u srpskom jeziku to semantičko polje izdvojeno na uže segmente i za svaki segment koristi se poseban subjunktor.“ (Graovac 2009 : 190).

Što se tiče vrednosti glagolskih vremena u srpskoj rečenici, Stevanović (Stevanović 1974) navodi da rečenice uvedene veznicima i vezničkim sklopovima *ako i/i ako/da*, *da... i*, *i da* mogu biti i indikativne i modalne. Indikativne su onda kada se njima iznosi ono što se zaista dogodilo (npr. *Ako se uvek i ne druže i ne viđaju između sebe*, znaju jedni o drugima sve¹⁹). Modalne su „ukoliko je neizvesno da li je bilo ono što se njima kazuje, ili je izvesno da još nije realizovano“ (*Ako i dođe*, neće dovesti drugove, jer ne zna da li ih možemo primiti²⁰). Osim slučajeva modalne upotrebe glagolskih vremena, u uslovno-koncesivnim rečenicama, koriste se i imperativ i potencijal.²¹

U skladu sa tim, koncesivne rečenice u primerima (3b, 6b i 7b) mogli bismo smatrati modalnim.

U korpusu smo izdvojili i jedan primer u kojem je uslovno-dopusna rečenica uvedena veznikom *quand bien même*. Ovaj veznik upotrebljava se isključivo u negovanom francuskom jeziku - *langue soutenue* (Delatour et al. 1995). Kao što smo ranije napomenuli, glagol koncesivne rečenice koju on uvodi je po pravilu u kondicionalu, a neki autori (Delatour et al. 1995) napominju da je i glagol glavne rečenice često u kondicionalu. U našem primeru, u francuskom jeziku u obe rečenice reč je o drugom obliku kondicionala prošlog (*conditionnel passé - deuxième forme*). Njegov italijanski ekvivalent je veznik *quand'anche*, posle koga je glagol u konjunktivu. Napomenućemo da je u italijanskom jeziku veznik *quand'anche*, za razliku od francuskog veznika *quand bien même*, često korišćen veznik i upotrebljava se za hipotetičnu potencijalnost u imperfektu konjunktiva (*l'imperfetto del congiuntivo*): *Quand'anche fosse così, non vorrei farlo* [Čak i da je tako/

18 Uz primere : *Koliko je lijep Neapolj*, ja bih ga ipak davno ostavio da u njemu nije vladike. *Koliko da je bio glup*, opet je više radio oko konja. (Stevanović 1974 : 914). Autor pritom napominje da su rečenice uvedene ovim veznicima uvek indikativne. Smatramo da su u datim primerima ovi veznici zamenljivi veznicima *iako*, *mada*, *premda*: *Iako/Mada/Premda je Neapolj lijep*, ja bih ga ipak davno ostavio da u njemu nije vladike. *Iako/Mada/Premda je bio glup*, opet je više radio oko konja.

19 Stevanović 1974 : 914

20 Stevanović 1974 : 914

21 U realnodopusnim rečenicama koriste se vremenski oblici, ili oblici imperativa, dok je u potencijalnodopusnim rečenicama obavezna upotreba potencijala prvog i u glavnoj i u zavisnoj rečenici, a u irealnodopusnoj rečenici obavezna je upotreba potencijala prvog u zavisnoj rečenici. Uslovno - dopusne rečenice mogu biti uvedene i veznikom *makar((n)i)* posle koga glagol koncesivne rečenice ima oblik optativa (željnog načina). (Silić-Pranjković 2005 : 349-351)

Sve i da je tako, ne bih želeo to da učinim], a za nerealnu hipotetičnost u pluskvamperfektu konjunktiva (*il trapassato del congiuntivo*): *Quand'anche fosse stato così, non avrei voluto farlo* [Sve i daje bilo tako/Čak i da je bilo tako, ne bih želeo to da učinim] (Terić 2005).

U srpskom jeziku ovaj veznik ima identičan ekvivalent kao i veznik *même si* – reč je o vezniku *i da* (za irealan uslov u prošlosti), uz pojačajnu partikulu *čak*.

8. **Quand bien même tout nous eût secondés**, nous eussions inventé notre gêne. (Gide : 118)
- 8a. **Quand'anche tutto ci avesse assecondato**, ce lo saremmo inventato noi il disagio. (Gide it. : 162)
- 8b. **Čak i da nam je sve pomagalo**, mi bismo bili izmislili našu muku. (Žid : 83)

5. Zaključci

Analiza korpusa je pokazala da je najfrekventniji veznik uslovno-koncesivnih rečenica u francuskom jeziku veznik *même si* (i, znatno ređe, *si même*) , posle koga je glagol uvek u indikativu.

Italijanski ekvivalent ovog veznika jeste veznik *anche se* (i, znatno ređe, *se anche*), najčešće upotrebljen uz indikativ, iako je nakon ovog veznika moguća i upotreba konjunktiva.

U srpskom jeziku ekvivalentni su im veznici *i ako/ako ...i* (za realan uslov), *i ako/ako ...i, i kada/kada...i* (za eventualni ili potencijalni uslov) i *i da/da...i* (za irealan uslov).

Korpus je zabeležio i – značajno ređu - upotrebu veznika *quand bien même*, posle koga je glagol u kondicionalu. Njegov italijanski ekvivalent je veznik *quand'anche*, a u srpskom su mu ekvivalentni isti subjunktori kao i vezniku *même si*, u zavisnosti od vrste uslova koja se u rečenici iznosi.

Što se tiče vrednosti glagolskih oblika u srpskom jeziku, u uslovno - dopusnim rečenicama srećemo modalno upotrebljene glagolske oblike, za razliku od drugih rečenica opštekoncesivnog modela, gde se javljaju jedino temporalno upotrebljeni glagolski oblici.

Literatura:

- Barbieri, G. (1976), *Le strutture della nostra lingua*, Firenze, La nuova Italia editrice.
- Béchade, Hervé-D. (1993), *Syntaxe du français moderne et contemporain*, 3e édition revue et augmentée, Paris, PUF.
- Bianco, F. (2010), Concessive, frasi, *Enciclopedia dell'Italiano*, a cura di Raffaele Simone, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, Vol. 1°, str. 254-258.
- Dubois, J., Lagane, R. (1993), *La Nouvelle Grammaire du français*, 2e édition, Paris, Larousse.
- Graovac, N. (2009), *Međurečenični odnosi u francuskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.
- Grevisse, M. (1969), *Le Bon Usage*, 9e édition revue, Gembloux, Editions J. Duculot, S.A.
- Grickat, I. (1953), O dopusnom značenju svezice *i* i reči *ijedan, imalo, iko* i sl., *Naš jezik*, knj. IV, sv. 5-8, Beograd, 217-228.
- Kovačević, M. (2008), Značaj intenzifikatora za koncesivnu interpretaciju zavisnih rečenica, *Srpski jezik u (kon)tekstu*, knjiga I, Kragujevac, Filološko-umetnički fakultet Kragujevac, Skupština grada Kragujevca.

- Mauger, G. (1968), *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*, 4e édition, Paris, Hachette.
- Milošević, K. (1986), Sintaksički postupci za iskazivanje koncesivnih relacija u složenoj rečenici u srpskohrvatskom jeziku i semantička struktura koja se pri tom ostvaruje, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 15/1, Beograd, str. 33-45.
- Mrazović, P., Vukadinović, Z. (2009), *Gramatika srpskog jezika za strance*, 2. Prerađeno i dopunjeno izdanje, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Patota, G. (2003), *Grammatica di riferimento della lingua italiana per stranieri*, Firenze, Le Monnier.
- Pavlović, S. (2007), Koncesivna klauza u starosrpskoj poslovnopravnoj pismenosti, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga XXXII, Novi Sad, 2007, str. 283.-291, YU ISSN 0374-0730.
- Pranjeković, I. (2001), Izražavanje dopusnosti, u: *Druga hrvatska skladnja – Sintaktičke rasprave*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 48-52.
- Renzi, L., Salvi, G., Cardinaletti, A. (2001), *Grande grammatica italiana di consultazione* (II: I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale. La subordinazione) Mulino, Bologna.
- Serianni, L. (con la collaborazione di Alberto Castelvetti), (1988), *Grammatica Italiana* (italiano comune e lingua letteraria), Torino, Utet.
- Silić, J., Pranjeković, I. (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika (za gimnazije i visoka učilišta)*, Zagreb, Školska knjiga.
- Stevanović, M. (1974), *Savremeni srpskohrvatski jezik, II* (Sintaksa), Beograd, Naučna knjiga.
- Terić, G. (2005), *Sintaksa italijanskog jezika*, Beograd, Filološki fakultet, Beograd.
- Vlahović – Seder (2013) : L'emploi du subjonctif français et du conjonctif italien exprimant un fait hypothétique dans des propositions comparatives; *Godišnjak filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga XXXVIII/3, Posebno izdanje : *Studije francuskog jezika i književnosti danas. Od misli do izraza*, Novi Sad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, str. 73-85.
- Vojvodić, D. (2015), O kauzalno-implikativnim odnosima u srpskoj hipotaksi (kompleks uslovljenih zavisnosloženih rečenica), *Južnoslovenski filolog*, LXXI, sv. 3-4, Beograd, SANU i Institut za srpski jezi SANU, str. 121-186.
- Zvekić-Dušanović Dušanka (2007), O nekim sintaksičko-semantičkim transformacijama na relaciji - kondicionalnost - negacija - koncesivnost, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistik*, vol. 50, iss. 1-2, str. 271-279.

Skraćenice:

- MP** : Marcel Proust, *A la Recherche du Temps Perdu, Tome I: Du Côté de chez Swann, Deuxième partie: Un Amour de Swann*, Paris, Gallimard, 1954. (Collection Folio)
- MP it.** : Prust, Marsel. (1982). *Un amore di Swann* [Un Amour de Swann], traduzione di Giacomo De Benedetti, Novara: IGDA.
- MP it.2** : Prust, Marsel. (2010) VII edizione (I edizione : 1965), *Un amore di Swann*, traduzione di Oreste del Buono, Milano: Garzanti.
- ŽMP**: Marsel Prust, *Jedna Svanova Ljubav*, prevod: Živojin Živojinović, Novi Sad, Matica Srpska, 1967. (Copyright by *Librairie Gallimard*, Paris, 1919.)
- PP** : Antoine de Saint-Exupéry: *Le Petit Prince*, Paris, Gallimard, Coll. Folio, 1996.
- Po.P.** : Antoine de Saint-Exupéry, *Il Piccolo Principe*, traduzione di Nini Bompiani Bregoli, Milano, RCS Libri S.p.A., 1998.
- MP sr.** : Antoan de Sent-Egziperi, *Mali Princ*, Prevod : Mirjana Vukmirović, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002.
- MP sr.2**: Antoan de Sent-Egziperi, *Mali Princ*, Prevod : Faik Dizdarević, www.diogenpro.com (30.09.2013.)
- Bovary** : Gustave Flaubert, *Mme Bovary*, Paris, Librairie Générale française, 1972.
- Bovary It.** : <http://www.liberliber.it>. (30. 06. 2013.)

Bovari : Gistav Flober, Gospoda Bovari, preveo: Dušan L. Đokić, Beograd: Izdavačka kuća „Draganić“, 2006.

Stendhal : <http://abu.cnam.fr> (25.05.2012.)

Stendhal It. : <http://www.liberliber.it>. (25.05.2012.)

Stendal : Stendal, *Crveno i crno*, prevod: dr Miloš Jovanović, Subotica - Beograd, Minerva, 1976.

Gide : André Gide, *La porte étroite*, Paris, Mercure de France, 1959.

Gide it. : André Gide, *L'Immoralista, La porta stretta*, Traduzioni integrali dal francese di Sam Carcano, Milano, Mursia, 1966.

Žid : André Gide, *Uska vrata, Imoralist*, s francuskoga preveo: Ivo Klarić, Rijeka, Otokar Keršovani, 1980.

Pennac fr. : Daniel Pennac, *La petite marchande de prose*, Paris, Gallimard, 1989.

Pennac it. : Daniel Pennac, *La prosivendola*, traduzione di Yasmina Malaouah, Milano, Fertonelli, 2014. (38 izdanje)

Penak : Danijel Penak, Mala prodavačica proze, Plato, Beograd, 2001. Prevela s francuskog: Melita Logo Milutinović

Besson fr. : Patrick Besson, *La science du baiser*, Paris : Grasset, 1997.

Beson : Patrik Beson, *Veština zavodjenja*, u : *Najbolje od Patrika Besona*, Zepter book world, Beograd, 2010. Prevod s francuskog: Tatjana Šotra

Makine fr. : Andreï Makine, *Le crime d'Olga Arbelina*, Paris : Mercure de France, 1998.

Makine it. : Andreï Makine, *Il delitto di Olga Arbelina*, traduzione di: Anna Zanetti, Passigli Editori, Firenze, 2000.

Makin : Andrej Makin, *Zločin Olge Arbeljine*, sa francuskog prevela : Anda Petrović, Paidea, Beograd, 1998.

Echenoz : Jean Echenoz, *Je m'en vais*, Paris, Les éditions de minuit, 1999.

Echenoz it. : Jean Echenoz, *Me ne vado*, traduzione di Stefana Paganoni, Torino, Einaudi editore, 2000.

Ešnoz : Žan Ešnoz, *Odlazim*, Prevela sa francuskog: Jelena Jelić, Paidea, Beograd, 2003.

Pennac 2 fr. : Daniel Pennac, *La fée carabine*, Paris, Gallimard, 1987.

Pennac 2 it. : Daniel Pennac, *La fata carabina*, traduzione di: Yasmina Melaouah, Milano, Feltrineli, 2005.

Penak 2 : Danijel Penak, *Vilinski karabin*, Prevod sa francuskog: Olivera Milićević, Beograd, Nolit, 1999.

Ružica Seder

PROPOSITIONS CONCESSIVES À VALEUR CONDITIONNELLE EN FRANÇAIS ET EN ITALIEN ET LEURS ÉQUIVALENTS SERBES

Résumé: Dans le présent article, nous analysons les propositions concessives dans lesquelles on trouve, ajoutée à la concession, une autre valeur sémantique (hypothèse, alternative, mode de réalisation de l'action). Dans ces cas, la concessive est introduite par les conjonctions et locutions conjonctives exprimant une valeur concessive avec une nuance sémantique qui lui est ajoutée. Nous nous sommes proposé d'analyser les propositions concessives exprimant la valeur de la concession et de l'hypothèse, ainsi que leur structure en français, italien et serbe. Nous estimons trouver dans les deux langues romanes une importante correspondance de formes, et en serbe, langue slave, des structures différentes, rendant la sémantique en question, que nous présenterons.

Mots-clés: concession, hypothèse, condition, subordonnant